

C.¹ JŪLĪ CÆSARIS

COMMENTĀRIŌRUM
DĒ BELLŌ GALLICŌ

LIBER PRĪMUS

1. Lire Gājī (Cāī).

QUEMADMODUM BELLUM HELVĒTIŌRUM CŌNFECTUM SIT

[I] Gallia est omnis dīvīsa in partēs trēs : quārum ūnam incolunt Belgæ ; aliam Aquitānī ; tertiam quī, ipsōrum linguā Celtæ, nostrā Gallī appellantur. Hī omnēs linguā, īnstitūtīs, lēgibus inter sē differunt. Gallōs ab Aquitānīs Garumna flūmen, ā Belgīs Mātrona et Sēquana dīvidit.

« Gallia est
omnis
dīvīsa in
partēs trēs »

Hōrum omnium fortissimī sunt Belgæ, proptereā quod ā cultū atque hūmānitāte prōvinciæ longissimē absunt ; minimēque² ad eōs³ mercātōrēs sæpe commeant, atque ea quæ ad effēminandōs animōs pertinent important ; proximīque sunt Germānīs, quī trāns Rhēnum incolunt, quibuscum continenter bellum gerunt. Quā dē causā Helvētīi quoque reliquōs Gallōs virtūte præcēdunt, quod ferē cōtīdiānīs præliīs cum Germānīs contendunt, cum aut suīs fīnibus eōs prohibent, aut ipsī in eōrum fīnibus bellum gerunt.

Eōrum⁴ ūna pars, quam Gallōs obtinēre dictum est, initium capit ā flūmine Rhodanō ; continētur Garumnā flūmine, Ōceanō, fīnibus Belgārum ; attingit etiam, ab⁵ Sēquanīs et Helvētīīs, flūmen Rhēnum ; vergit⁶ ad septentriōnēs. Belgæ ab extrēmīs Galliæ fīnibus oriuntur ; pertinent ad īferiōrem partem flūminis Rhēnī ; spectant in septentriōnem et orientem sōlem. Aquītānia ā Garumnā flūmine ad Pŷrēnæōs montēs, et eam partem Ōceanī quæ est ad Hispāniam, pertinet ; spectat inter occāsum sōlis et septentriōnēs.

Ē fīnibus Helvētīōrum in Hæduōrum

Helvētīōs ē
fīnibus suīs

[II] Apud Helvētīōs longē nōbilissimus fuit et dītissimus Orgetorīx. Is, M.⁷ Messālā M. Pīsōne cōsulibus⁸, rēgnī cupiditāte inductus, conjūrātiōnem nōbilitātis fēcit et cīvitātī

persuāsit ut dē fīnibus suīs cum omnibus cōpiīs exīrent : « perfacile esse, cum virtūte omnibus præstārent, tōtīus Galliæ imperiō potīrī. »

« Cīvitātī
persuāsit
ut dē fīnibus
suīs
exīrent »

2. Se rapporte à *sæpe*.

3. Rappelle *Belgæ*.

4. = *hōrum omnium* = *Galliæ omnis*, par métonymie.

5. = « du côté de ».

6. Sens difficile à saisir. On peut comprendre que si la Gaule gauloise « se tourne » vers le nord, c'est qu'elle n'y a pas de frontières naturelles, en tout cas pas de frontières qu'un Romain puisse discerner. Même chose pour les deux occurrences suivantes de *spectāre*.

7. *Mārcō*.

8. En 61 av. J.-C. = 693 AVC.

Id hōc facilius iīs persuāsit, quod undique locī nātūrā Helvētiī continentur : unā ex parte flūmine Rhēnō lātissimō atque altissimō, quī agrum Helvētium ā Germānīs dīvidit ; alterā ex parte monte Jūrā altissimō, quī est inter Sēquanōs et Helvētiōs ; tertiā lacū Lemannō et flūmine Rhodanō, quī prōvinciam nostram ab Helvētiīs dīvidit.

Hīs rēbus fiēbat ut et minus lātē vagārentur, et minus facile finitimīs bellum inferre possent ; quā ex parte hominēs bellandī cupidī magnō dolōre adficiēbantur. Prō multitūdine autem hominum, et prō glōriā bellī atque fortitudinis, angustōs sē finēs habēre arbitrābantur, quī in longitudinem mīlia passuum CCXL⁹, in lātitudinem CLXXX patēbant.

[III] Hīs rēbus adductī, et auctōritāte Orgetorīgis permōtī, cōstituērunt ea quæ ad proficiscendum pertinērent comparāre : jumentōrum et carrōrum quam maximum numerum coemere ; sēmentēs quam maximās facere, ut in itinere cōpia frūmentī suppeteret ; cum proximīs cīvitātibus pācem et amīcitiā cōfirmāre. Ad eās rēs cōficiendās biennium sibi satis esse dūxērunt ; in tertium annum profectiōnem lēge cōfirmant.

*« Cōstituērunt
ea quæ ad
proficiscendum
pertinērent
comparāre »*

Ad eās rēs cōficiendās Orgetorīx dēligitur. Is sibi lēgatiōnem ad cīvitātēs suscipit. In eō itinere persuadet Casticō, Catamantalœdis filiō, Sequānō — cūjus pater rēgnum in Sēquanīs multōs annōs obtinuerat, et ā senātū populī Rōmānī amīcus appellātus erat —, ut rēgnum in cīvitāte suā occupāret quod pater ante habuerit ; itemque Dumnorīgī Hæduō, frātrī Dīviciācī, quī eō tempore prīncipātum in cīvitāte obtinēbat, ac maximē plēbī acceptus erat, ut idem cōnārētur persuadet ; eīque filiam suam in mātrimonium dat.

Perfacile factū esse illīs probat cōnāta perficere, proptereā quod « ipse suæ cīvitātis imperium obtentūrus esset ; nōn esse dubium quīn tōtīus Galliæ plūrimum Helvētiī possent. » Sē, suīs cōpiīs suōque exercitū, illīs rēgna conciliātūrum cōfirmat. Hāc ōrātiōne adductī, inter sē fidem et jūs jūrandum dant ; et rēgnō occupātō, per trēs potentissimōs ac firmissimōs populōs, tōtīus Galliæ sēsē potirī posse spērant.

[IV] Ea rēs est Helvētiīs per indicium ēnūntiāta. Mōribus suīs, Orgetorīcem ex vinculis causam dīcere coēgērunt. Damnātum pœnam sequī oportēbat : ut ignī cremārētur.

*« Neque abest
suspicō quīn
ipse sibi
mortem
cōnsciverit »*

Diē cōstitutā causæ dictiōnis, Orgetorīx ad jūdiciū omnem suam familiam, ad hominum mīlia decem, undique coēgit ; et omnēs clientēs obærātōsque suōs, quōrum magnum numerum habēbat, eōdem condūxit : per eōs, nē causam dīceret sē ēripuit.

Cum cīvitās, ob eam rem incitāta, armīs jūs suum exsequī cōnārētur,

9. CCXL = ducentī quadrāgintā. CLXXX = centum octōgintā.

multitudinemque hominum ex agrīs magistrātūs cōgerent, Orgetorīx mortuus est. Neque abest suspīciō, ut Helvētīi arbitrāntur, quīn ipse sibi mortem cōnsciverit.

[V] Post ējus mortem, nihilō minus Helvētīi id quod cōstituerant facere cōnantur : ut ē fīnibus suīs exeant.

« Cōnantur ut ē
fīnibus suīs
exeant. »

Ubi jam sē ad eam rem parātōs esse arbītrātī sunt, oppida sua omnia, numerō ad duodecim, vīcōs ad quadringentōs, reliqua prīvāta aedificia incendunt. Frūmentum omne, prāter quod sēcum portātūrī erant, combūrunr, ut, domum reditiōnis spē sublātā, parātiōrēs ad omnia perīcula subeunda essent. Trium mēnsūm molita cibāria sibi quemque domō efferre jubent.

Persuādent Rauracīs et Tulingīs et Latōbrigīs fīnitimīs, utī eōdem ūsī cōnsiliō oppidīs suīs vīcīsque exustīs ūnā cum iīs proficīscantur. Boiōsque — quī trāns Rhēnum incoluerant, et in agrum Nōricum trānsierant, Norēiamque oppūgnābant — receptōs ad sē sociōs, sibi adscīscunt.

Ad Genuam

[VI] Erant omnīnō itinera duo, quibus itineribus domō exīre possent. Ūnum per Sequānōs, angustum et difficile, inter montem Jūram et flūmen Rhodanum, vix quā singulī carrī dūcerentur. Mōns autem altissimus impendēbat, ut facile perpaucī prohibēre possent.

« Extrēmum
oppidum
Allōbrogum est :
Genua. »

Alterum per prōvinciam nostram, multō facilius atque expeditius, propterea quod inter fīnēs Helvētīōrum et Allōbrogum, quī nūper pācātī erant, Rhodanus fluit isque nōn nūllīs locīs vadō trānsītur. Extrēmum oppidum Allōbrogum est, proximumque Helvētīōrum fīnibus : Genua¹⁰. Ex eō oppidō pōns ad Helvētīōs pertinet. Allōbrogibus sēsē, vel persuāsūrōs, quod nōndum bonō animō in populum Rōmānum vidērentur, exīstimābant, vel vī coactūrōs ut per suōs fīnēs eōs īre patērentur.

Omnibus rēbus ad profectiōnem comparātīs, diem dīcunt : quā diē ad rīpam Rhodanī omnēs conveniant. Is diēs erat a. d. V. Kal. Apr¹¹., L. Pīsōne A. Gabīniō cōsulibus¹².

[VII] Cēsari cum id nūntiātum esset — eōs per prōvinciam nostram iter facere cōnārī —, mātūrat ab urbe proficīscī ; et quam maximīs potest itineribus in Galliam ulteriōrem contendit ; et ad Genuam pervenit. Prōvinciāe tōtī quam maximum potest mīlitum numerum imperat : erat omnīnō in Galliā ulteriōre legiō ūna. Pontem, quī erat ad Genuam, jubet rescindī.

« Pontem, quī
erat ad Genuam,
jubet rescindī. »

Ubi dē ējus adventū Helvētīi certiōrēs factī sunt, lēgātōs ad eum mittunt

10. Les manuscrits indiquent *Genua*, que Mommsen corrige en *Genāva*, étymon possible pour « Genève ».

11. Ante diem quīntum Kalendās Aprīlis.

12. 58 av. J.-C. = 696 AVC. Le premier livre du *Bellum Gallicum* couvre l'ensemble de cette année.